

دكتور مخلص آكار

حسبیت مسئله حق

دكتور مخلص آكار

حساسيت مسئله حق

انتشارات ریاست سازمان امور دینی ترکیه: ۱۷۶۵
کتاب های عمومی: ۴۳۵

مدیر مسئول
فاتح قورت

هماهنگ کننده
ینوس یوکسل

ویراستار
پروفیسور دکتور حوریه مارتی
رقیه آیدوغدو دیمیر

مترجم
وحید مهدی

بررسی چاپ
فاطمه باتکیتار

صفحه آرایی
محمد علی قیرجا
اوغور آلتونتوپ

چاپ

Salmat Basım Yay. Amb. San. ve Tic. Ltd. Şti
Tel : +90 312 341 10 24

۲. چاپ، انکارا - ۲۰۲۰
تصمیم هیئت انتشارات آثار: ۰۵،۰۲،۲۰۲۰/۳۲
۲۰۲۰.۰۶.Y.۰۰۰۳.۱۷۶۵
ISBN ۹۷۸-۶۰۵-۷۷۵۱-۸۰-۵
شماره گواهینامه: ۱۲۹۳۰

© ریاست سازمان امور دینی ترکیه

ارتباط با ما

مدیریت عمومی انتشارات دینی
ریاست بخش انتشارات در زبان و لهجه های خارجی
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Yabancı Dil ve Lehçelerde Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: +90 312 295 72 72 81
Faks: +90 312 284 72 88
e-posta: yabancidiller@diyanet.gov.tr
www.diyanet.gov.tr

”

که می خواهد خساره مند شود؟ چه کسی راضی میشود که دار و ندار خود را از دست بدهد؟ آیا به چنین رنج، سختی و بی چارگی مرتکب شدن آسان است؟ پیامبر خدا یک روز از اصحابش، می خواهد درباره افلاس فکر کنند و می پرسد: " آیا می دانید مفلس کیست؟" از بین آن ها یکی چنین پاسخ می دهد: " ما به کسی مفلس میگوییم که مال و ملک اش را از دست داده باشد." اما جواب آنچه که پیامبر ما قصد اش را نموده بود این نبود. در واقع پیامبر خدا با آن پرسش می خواست نوع دیگر از افلاس را - با هدر رفتن مال، ملک، پول و دارایی - هم گران تر بود به اصحابش بیاموزد. از افلاس قصد پیامبر نه افلاس دنیوی و نه مادی بود بلکه اشاره پیامبر به نوع دیگر از افلاس یعنی افلاس معنویات و اخرویات بود.

بعداً پیامبر ما در گفتارشان چنین ادامه میدهند:
" اصلاً مفلس در بین امت ام آن کس است که
در روز قیامت با گرفتن روزه، ادا کردن نماز
و زکات می‌آید فقط: وقتی که در دنیا بوده
فلان کس را فحش داده، به فلان کسی افتراء
زده، مالی دیگری را به ناحق خورده، خون فرد
دیگری را ریزانیده و همچنین شخصی را لت و
کوب کرده است. در بدل سلب حقوق دیگران
از کرده های نیک اش گرفته به صاحبان حق
داده میشود. اگر قبل از تصفیه حساب کارهای
نیک اش به اختتام میرسد، افرادی که در دنیا
ظلم کرده بود گناهان مظلوم نیز بر وی نوشته
میشود. بعد به جهنم انداخته میشود. (مسلم،

بر، و صله، ۵۹) ”

حق چیست؟

انسان در روی زمین یک موجود با ارزش، با عقل، قدرتمند و با اراده است. امانتی را که از گرفتن اش آسمان و زمین ابا و ورزید، همین انسان آن امانت بار گران را به دوش گرفت. امانت به یک معنی؛ مسولیت گرفتن است و در عین حال انسان در سیر زندگانی خویش از رعایت عدالت، حق و مرحمت نیز مکلف میباشد. در آن جای که بحث مسولیت مکلفیت است بحث حق و حقوق نیز حتمی است. زیرا حق و مسولیت دو مفهوم اند که یک دیگر را تکمیل می سازند.

مفهوم حق در زبان ما معانی مختلف داشته و در دین ما نیز ارزش و جایگاهی ویژه یی دارد. حق؛ گفتار مطابق به حقیقت و نیز به معنی راه راست می باشد و از جهت دیگر بستگی مستقیم با کلمه یی حقیقت دارد. به عباره دیگر حق: حفاظت و نگهداری و باز پس دادن هر نوع دین مادی و معنوی به صاحبان حق میباشد. به افاده دیگر حق؛ مهارت ها و امتیازهای فرد که نسبت به دیگر موجودات دارد میباشد. و مفهوم خاص: "حق، ایجاد منفعت حقوق است."

در دین اسلام
تاکید بیشتر از
گرفتن حق نیست
بر دادن حق به
صاحبش است.
یعنی انسان از همه
اولتر اگر بر بالایش
حقوقی است باید
آن را به صاحب
حق اعاده نماید.

" به پروردگار بزرگ "جناب حق"، "حق تعالی" نیز
اطلاق میگردد. به خاطر اینکه موجودیت خدای
بزرگ حتمی و حقیقت اش مطلق میباشد. او طوری
که بنده گانش را آفریده به همین منوال وحی که بر ما
فرستاده ایضاح کننده منابع حقایق است. رسول اکرم
مسئله فوق ذکر را چنین تشریح میکند: "پروردگارا!
آنطوری که خودت حق هستی وعده هایت، قول
هایت و همچنین رسیدن به تو نیز حق است."
(بخاری، توحید، ۳۵)

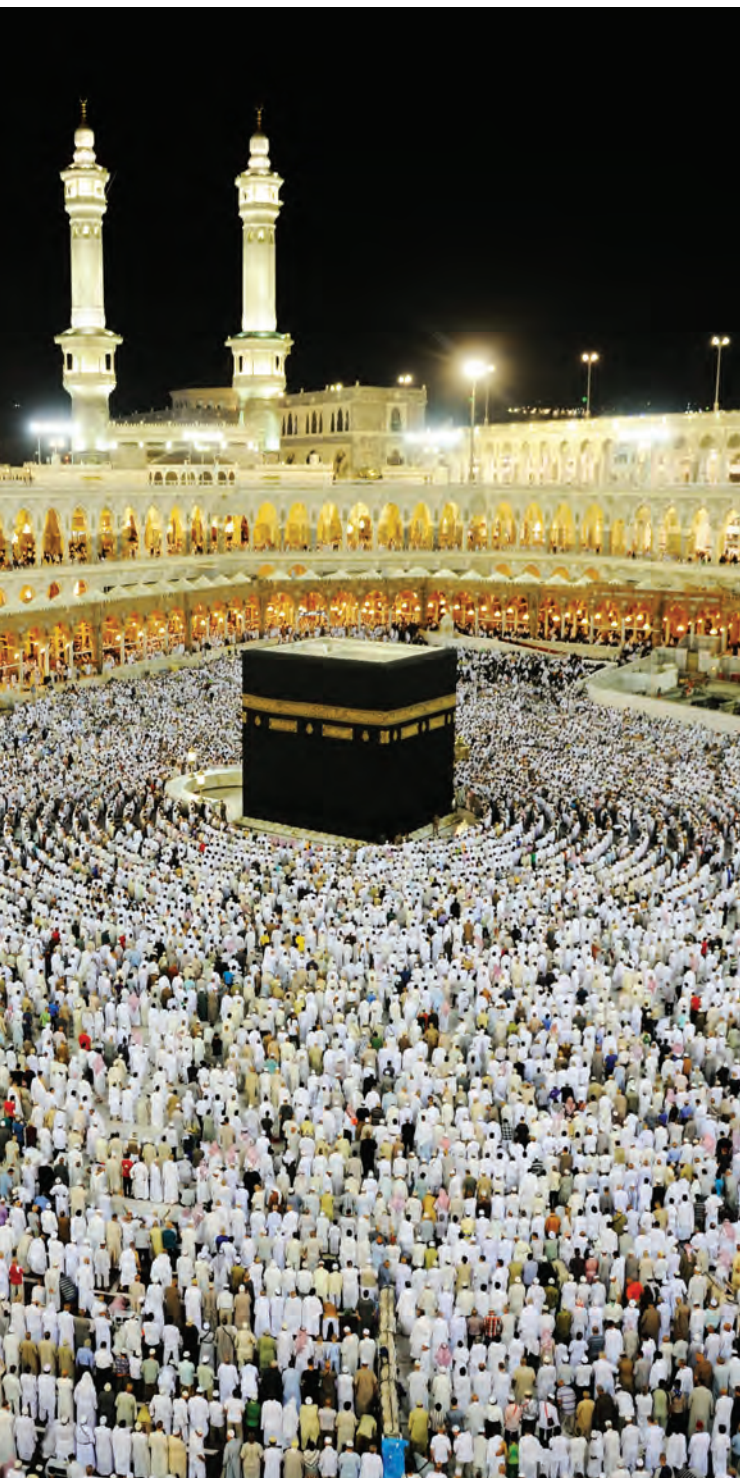
از طرف دیگر خدای بزرگ حقوق را اگر چندی به
مقداری ذره هم باشد ضایع نکرده به صاحبان حق
اعاده خواهد نمود. خدا با علم بلانهایه و با صفت
حکمت و عدالت اش به آن کسی به چه مقدار حق
داده میشود خودش بالذات معلوم نموده است. و
همچنین از ما هم بخاطر رعایت تعادل زندگی در
دنیا، رعایت حقوق را طلب نموده است. در دین
اسلام تاکید بیشتر از گرفتن حق نیست بر دادن حق
به صاحبش است. یعنی انسان از همه اولتر اگر بر
بالایش حقوقی است باید آن را به صاحب حق اعاده
نماید. در مقوله یی "حق گرفته نمیشود بلکه داده
میشود." تاکید بر اعاده حقوق نیز شده است.

حق و مسولیت
همانند دو
کف ترازواند
حقوق انسان
ها بر یکدیگر
در واقع ساحه
مسولیت را نیز
نسبت به یکدیگر
فراهم میسازد.

در زندگی دنیا آنچه به
عنوان حقوق در برابر ما
تبارز میکند در اصل نشان
دهنده تنوع و رنگارنگی
حقوق را نمایان میسازد.
چون: حقوق خداوند، حقوق
پیامبر، حقوق اسلام، حق
شخص بر بدن، حقوق
والدین، حقوق زناشویی،
حقوق خویشاوندان، حقوق

همسایه، حقوق ایتام، حقوق دوستان، حقوق مهمانان،
حقوق درویشان و مساکین، حقوق فرد مسلمان بر
مسلمان دیگر و حقوق حیوانات و گیاه ها... همه این
حقوق در سنت و گفتار پیامبر خدا جایگاهی دارد.
و نیز هر حقوق در مقابلش مسولیت را هم میآفریند.

حق و مسولیت همانند دو کف ترازواند حقوق انسان
ها بر یکدیگر در واقع ساحه مسولیت را نیز نسبت
به یکدیگر فراهم میسازد. اگر در جایی مسئله حقوق
مورد بحث باشد بطور طبیعی بحث از ادای مسولیت
نیز است. بدین ملحوظ بر همدیگر زیاده از یک
مسولیت و ادای حقوق مورد بحث است. میتوانیم

ارتباط ما با خدای خود خوب باشد به همان میزان ارتباط ما با انسان ها نیز تامین میشود. بنا؛ حقوق خداوند صرف منحصر به عبادت نبوده بلکه به تمامی شؤون حیاتی انسان ها نیز منعکس میشود.

حقوق را به دو نوع تقسیم نماییم: "حقوق الله" یعنی حقوق خدای بزرگ و "حقوق العبد" حقوق بنده هایش اولی بحث حقوق فی مابین خالق و مخلوق بوده و در دومی مسئله حقوق انسان ها و همچنین حقوق دیگر مخلوق ها نسبت به یکدیگرش مورد بحث است.

حقوق خدای بزرگ بر بندگانش

چطور میتوانیم آنکه ما را آفرید با نعمت های بی مثال تغذیه کرد، حفاظت نمود و نیز ما را به راه راست هدایت نمود حق اش را ادا نماییم؟ در مقابل آن همه امکان ها چون عقل، شایستگی های بدنی که برای ما عطا کرده چه مسولیت های داریم؟ ارتباط حقوقی که در بین خدا و بندگانش وجود دارد چگونه شکل مییابد؟

جواب این پرسش‌ها را از پیامبر ما که در اثنای سفرش با صحابی جوان (معاذ بن جبل) دیالوگ نموده بود یاد خواهیم گرفت. در طول راه پیامبر (ص) به معاذ صدا میزند. "ای معاذ! حق خدا بر بندهایش چیست آیا میدانی؟" معاذ؛ جواب داد که "الله و رسولش بهتر میدانند." در ادامه پیامبر (ص) میفرماید، "حق خدا بر بندهایش اینست که آنها برخدای بزرگ هیچ چیزی را شریک نکنند و نیز باید برای وی عبادت کنند." بعد از مدت پیمودن راه یک بار دیگر صدای آن حضرت (ص) بلند میشود: "بسیار خوب ای معاذ! آیا میدانی، بعد از اینکه بنده هایش این را انجام دادند حقوق بنده هایش بر خدا چیست؟" معاذ باز؛ "جوابش را الله و رسولش میدانند" گفت و سکوت کرد. جواب رسول خدا چنین است " خداوند آنها را عذاب نداده بلکه آنها را به جنت داخل میسازد." (مسلم، ایمان، (۴۸،۴۹).

نخستین حق خدا بر ما اینست که ما باید به عنوان بنده ای وی را بشناسیم همچنین بر بودن و وحدانیت وی ایمان داشته باشیم و شریک نسبت به آن امتناع ورزیم. از پی این ادای مسولیت بنده گی، تغذیه ایمان با عمل صالح و استمرار در عبادت و احسان از جمله

حساسیت مسئله حق

مسائل مهم قلمداد گردیده است. پروردگار بزرگ ما در آیه کریمه چنین میفرماید: "خدا را بپرستید و چیزی را با او شریک مگردانید و به پدر و مادر احسان کنید و در باره خویشاوندان و یتیمان و مستمندان و همسایه خویش و همسایه بیگانه و همشین و در راهمانده و بردگان خود [نیکی کنید] که خدا کسی را که متکبر و فخر فروش است دوست نمی دارد." (نسا، ۴، ۳۶).

طوری که در آیه شریفه خواندیم حق خداوند بر بندگانش رسیدن به شعور و حدانیت و بندگی نسبت به خدای بزرگ میباشد. مسئله دیگر اینکه ارتباط ما با خدای خود خوب باشد به همان میزان ارتباط ما با انسان ها نیز تامین میشود. بنا؛ حقوق خداوند صرف منحصر به عبادت نبوده بلکه به تمامی شئون حیاتی انسان ها نیز منعکس میشود. لازمه ایمان به خداوند تامین حقوق آدمیان، روابط اجتماعی و محو ناعدالتی ها از جامعه مربوط به ایمان ما نسبت به خدای بزرگ میشود.

تکالیف و حقوق بندگی و عامه

حقوق تمامی انسان ها و دیگر مخلوقات، تکالیف و حقوق بندگی و عامه نامیده میشود. علاوه بر اینکه

زمانی که گذشت زندگانی دنیا در نظر
گرفته شود و همچنین عدم بقای اموال،
آنوقت دادن اموال برای صاحبان حق
معنی و مفهوم با ارزشی مییابد.

هر انسان به شکل فطری از خود حقوقی دارد یک سلسله حقوق مادی و معنوی را نیز حامل مییابد. در طول زندگانی خود حقوق چون: احترام بالمقابل، برادری، دوستی و تامین عدالت اجتماعی را نیز من حیث حق تلقی مینماییم. با در نظر داشت مسایل فوق الذکر تامین و تطبیق آن را نسبت به اطرافیان خود ضروری دانسته آن را عملی میسازیم چونکه پیامبر محبوب ما میفرمایند "بدون این که به کسی نا عدالتی کرده باشم به حضور پروردگار خود حاضر شدن را آرزو میکنم." (ابوداود، بیوع، ۴۹). به این اساس پیامبر محبوب ما یک بار دیگر به حساسیت موضوع حقوق بنده و مخلوقات را به زبان میآورد.

به همین شکل خداوند (ج) سرحد حقوق خداوند و حقوق العبد را بیان نموده اگر چندی عبادت به خداوند همراه با اذیت مخلوقش باشد رد فرموده است. در توصیه رسول اکرم (ص) که به صحابی جوان (عبدالله بن عمر) کرده بود معیار فوق الذکر را به شکل خوب مشاهده مینماییم. به خاطر قربت به خداوند عبدالله بن عمر عزم به روزه گرفتن دایمی

مینماید در هر روز ختم قران نموده شب ها را نیز با خواندن نماز سپری مینمود این مسئله بعد از مدتی سبب نارسایی وی به فامیلش گردید. پدرش عمر بن عاص از قضیه آگاهی مییابد در نزد پیامبر اسلام رفته از قضیه مذکور آگاهی میدهد. سپس پیامبر اکرم (ص) با عبدالله ملاقات نموده توصیه های ذیل را میکند: "ای عبدالله آنطوری که من شنیدم روز ها را با روزه گرفتن و شب ها را با ادای نماز میگذرانی! این طور مکن، زیرا بدنت نیز بر تو حق دارد چشمهایت بر تو حق دارد و همینطور فامیلت نیز بر تو حق دارد." (مسلم، صیام، ۱۹۳).

در محضر (ج) با
بار مسولیت حقوق
دیگران حاضر
شدن مسولیت بسا
بزرگیست که نباید
آن را فراموش نمود.
اگر بطور غیر مترقبه
اخلال حقی صورت
گرفته باشد قبل ازین
که در روز حساب
حاضر شوند باید حق
یکدیگر را با تفاهم
حل نمایند.

حساسیت مسئله حق

همانند قضیه فوق یک صحابی بنام عثمان بن معزوم بخاطر عبادت از تمام مسایل دنیا دست برداشته بود نیز پیامبر (ص) او را در نزد خود خواسته چنین فرموده است: "خانواده ات بر تو حق دارد، مهمانان نیز بر تو حق دارد، نفست همچین بر تو حق دارد." (ابوداود، تطوع، ۲۷) با در نظر داشت فرموده های پیامبر (ص) سیانت از مسایل تعادل حقوق یک مسئله حیاتی به شمار میرود حقوق خداوند را با حقوق العبد نباید جدا کرد.

حساسیت نشان دادن به مال مردم و حقوق مردم جز از ایماننداری به شمار میرود. در ارتباط مسئله، پروردگار بزرگ چنین تنبیه میفرماید: "هر کس خیانت ورزد روز قیامت با آنچه در آن خیانت کرده بیاید آنگاه به هر کس [پاداش] آنچه کسب کرده به تمامی داده می شود و بر آنان ستم نرود." (آل عمران، ۱۶۱/۳).

پیامبر محبوب ما هم نیز نسبت به آن عده افرادی که به حقوق مردم خیانت کرده موضع گیری خود را به شکل واضح نموده است. "حتی به جنازه آن عده اشخاصی که از مال مردم دزدی نموده اشتراک نکرده است." (مؤاطا، جهاد، ۲۳) در جنگ خیبر حضرت عمر (رض) نقل می کند که اصحاب با فخر از

شهادت یک صحابی یاد میکرده اما رسول اکرم (ص) میفرماید "من او را در داخل جهنم به یک خرقة دیدم که از غنیمت دزدی کرده بود." (مسلم، ایمان، ۱۸۲)

اماکن مشترک چون: راه، مدرسه، چشمه، چراگاه و غیره را باید حفاظت نمود زیرا مال مشترک مردم است. از غضب و سو استفاده آنها باید امتناع ورزید. زیرا پیامبر (ص) چنین فرموده اند: "هیچ کس یک وجب زمین را هم به نا حقی نگیرد! بگیرد خداوند در روز قیامت هفت طبقه زمین را بر گردن وی میپسچاند." (بخاری، مظالم، ۱۳). به همین شکل از پایان خیانتکاری کسی که مال مشترک و یا مال غیر را بی مورد غضب مینماید خبر میدهد. و در حدیث شریف دیگر رسول الله (ص) در مورد حقوق راه عامه چنین توضیح میدهد افرادی که در کنار راه عامه میایستند باید به حرام نگاه نکنند، باید عابران و رونده ها از طرف آنان مورد آزار و اذیت قرار نگیرند. باید راه را نیز نبندند و به سلام افراط جواب بدهند، به همین منوال آنچه که به عاید میشود رسول اکرم (ص) بیان داشته است (بخاری، مظالم، ۲۲).

با تاسف فراوان در زندگی روزمره ما هم اخلال و سو استفاده های زیاد از حقوق مردم شده و مثال

حساسیت مسئله حق

های زیادی داریم. خیانت در امانت، استفاده سو از مال ملت، فرار از مالیه پردازی، سو استفاده از وظایف محوله، فرق قایل شدن در دادن کار و وظایف، رشوه گرفتن از جمله اعمال زشتی است که در زندگی روز مره با آنها تصادم مینماییم. علاوه به آن استفاده های سو از خزاین دولت، شهرداری، وقف ها نیز دیده میشود. آلوده ساختن هوا، آب و خاک و محیط زیست، عدم رعایت قوانین ترافیک، با صدای بلند گوش کردن موسیقی و ناراحت ساختن اطرافیان، تف کردن به زمین، انداختن ته سیگار همه اعمال کوچک یا بزرگ باعث اخلال حقوق مردم میشود از جمله کارهاییست که نباید یک مومن انجامش دهد.

با کمال تاسف کارهایی هست که از جهت کار کوچک اما نتایج ناگواری دارند: مثلا در وعده خود وفا نکرده باعث عدم اعتماد شدن، عدم رسیدگی به وقت ملاقات، عدم رعایت اوقات و ساعت وعده شده، در محل کار جداکردن وقت زیاد به مهمان های ویژه، کوتاهی در خدمت، دزدی نموده سوالات امتحانات و یا دزدی سوالات تعیین شده به ماموریت، پارک نمودن خودرو به جای غیر مناسب. و باعث بندش دیگر خودروها شدن، کاپی کردن اثر و کتاب

های دیگران، بدون اجازه از اینترنت دیگران استفاده نمودن، بدون خرید بلیط از وسایل نقلی بطور قاچاق استفاده کردن، بدون رضایت نوبت دیگران را گرفتن، همه اگر چندی اعمال خورد و کوچک به نظر میرسند اما در واقع باعث اخلال و در حقوق ملت و مردم میشود.

کسانی که مال، جان و ناموس دیگران را مورد آزار و اذیت قرار داده و بر حقوق مردم ضرر رسانیده اند در روز قیامت مجازات آن را خواهند دید. کلید مکافات از عذاب بی پایان در گرو عدم احلال حقوق خلق و مردم میباشد. درین مورد پیامبر رحمت، ما را چنین تنبیه مینماید: "یک برادر دینی بر برادر دینی دیگرش اگر از جهت عرض، مال و ناموس، کدام ناعدالتی صورت گرفته باشد قبل از آمدن روز قیامت که در آن روز نه طلا و نه نقره منفعتی برای انسان میآورد (روز قیامت) باید با یکدیگر به تفاهم برسند و گرنه در روز قیامت اگر اعمال صالح انجام داده باشد از آن گرفته میشود در بدل ناعدالتی که بر برادر دین اش انجام داده اگر هم اعمال صالح نداده باشد از برادر دینی اش گرفته بر آن داده میشود." (بخاری، مظالم، ۱۰)

انسان در سیر زندگانی خویش

از رعایت
عدالت، حق و
مرحمت مکلف
میباشد.

بخاطری که در روز قیامت از
زمره مفلسین نشویم باید در
برابر حق آگاه باشیم و خود را
مجبور به دفاع از مسئله حق
بدانیم. بدین اساس بعضی از
مسائل که مربوط میشود به
حقوق خلق و مردم در اینجا یاد آور میشویم.

حق زندگانی

درک آیین اسلام بدون در نظر داشت؛ دین، نژاد، رنگ
و جنسیت هر فرد انسان به حقوق فطری صاحب
است. حق زندگی نموده در اولویت قرار دارد حیات
انسان با ارزش و معصوم است قرآن کریم در رابطه
حیات انسان چنین مهربانی میفرماید، "هر کس کسی
را جز به قصاص قتل یا (به کیفر) فسادی در زمین
بکشد چنان است که گویی همه مردم را کشته باشد و
هر کس کسی را زنده بدارد چنان است که گویی تمام
مردم را زنده داشته است." (مائده، ۳۲/۵).

حق زندگی کردن در رحم مادر آغاز میگردد از
لحاظ طبی اگر مشکلی رخ نداده باشد پدر و مادر
هم نمیتوانند کودک را توسط کورتاژ نمودن حیات
آن را صلب کنند در مورد ایه کریمه میفرماید :

"اطفال خود را از لحاظ ترس و بیم فقر نکشید." (انعام ۵۱/۶) و نیز در مورد پیامبر اکرم (ص) فرموده: کسی بطور قصدی و عمدی سقط جنین کند و یا هم سبب سقط شود باید در بدلش یک مقدار پول تقدیم کند (بخاری، دیات، ۲۵) در حقیقت پیامبر خدا با این فرموده خود حق حیات طفل که در رحم مادر است تضمین میکند.

هر کودکی بعد از اینکه چشمان خود را به دنیا باز نمود یک استقبال خوب، نگهداری خوب، دوست داشت و قبول شدن زندگی کردن با پدر و مادر، تربیه و تعلیم گرفتن، از لحاظ بدنی و روانی باید از هر نوع خطر محافظه شدن، حق طبیعی و حق حتمی کودک بوده و مسولیت بزرگان نیز است. بعد از این کودک به سنین رشد رسید و عاقل و بالغ گردید مسولیت ها و مکلفیت ها عاید.

حال وی نیز میگردد حق زندگی انسان رشید داشتن زندگی آرام، با امنیت، با صحت و همچنین حیات با وقار و با عزت میباشد. علاوه بر امنیت زندگی و مال انسان، حمایت از ارزشهای شخصیتی مانند عقل، اعتقاد، عزت، شرف، غیرت از جمله حقوق اساسی است. بنابراین ملحوظ در جاهای مختلف

حساسیت مسئله حق

قران کریم: افترا کردن، ریشخند نمودن، غیبت نمودن حالات مخفی شخص را تجسس کردن بخاطر استهزا القاب دادن و دشنام دادن ها را منع قرار داده است (حجرات، ۴۹، ۱۱-۱۲). طوری که رسول خدا در حج الوداع در خاک های پاک چنین ارشاد فرموده: "ای انسانها! درین ماه ذی الهجه تان و درین شهر تان (مکه) و این روز عرفه تان چطور مقدس باشد به همین شکل جان تان، خونتان، مالتان، شرف و ناموس تان، نیز مقدس و مصون است." (بخاری، علم، ۹).

حق پدر و مادر

زمانی که بحث از حق العبد میشود نخست حق نزدیکان به یاد ما میآید. آیتی که صحنه قیامت را به تصویر میکشاند "روزی که شخص از برادرش، مادرش، پدرش، خانم اش و فرزندانش فرار میکند." (عبث، ۳۶-۳۴ / ۸۰) در اصل با این آیت شریف حقوق خویشاوندان و نزدیکان برجسته میشود و کسانی که بر ما حقوق زیاد دارند بیش از همه مادرمان پدرمان است. مادران کودکان خود در وقت حماله گی با وجود مشکلات فراوان حمل میکنند با انواعی مشقت و سختی ها کودکان خود را به دنیا میآورند. بعد از تولد متحمل شدن بیخوابی ها و تغذیه

نمودن ها همه باعث تحمل مشکلات فراوان می‌گردد. به همین سبب حقوق والدین چندین برابر زیاد است. دعا ها و لالایی هایی که در گوش ما خوانده میشود نیز بر ما حق دارد به همین سبب پیامبر (ص) میفرماید "یگانه کسی که باید با آن ارتباط خوب داشت مادر است." (بخاری، ادب، ۲).

از طرف دیگر پدر های ما نیز بر ما حق زیادی دارد پدری که زمستان و تابستان، شب و روز نگفته

دعا ها و
لالایی هایی
که در گوش
ما خوانده
میشود نیز بر
ما حق دارد

همواره بخاطر کسب روزی حلال برای فرزندان خود کار میکنند نیز برای دور نگهداشتن بدی ها از خانواده همواره سعی و تلاش را دریغ نورزیده شب و روز در تلاش است حق چنین فرد را چگونه میتوان ادا نمود؟ بخاطر رشد معنوی و مادی فرزندان و آماده شدن آنها برای زندگی از هر نوع تلاش دریغ نورزیده بخاطر اینکه در جامعه یک انسان نیک تقدیم نماید مسولیت های آنها را به دوش میکشد. این چنین پدر

ها به طور حتمی حق احترام و وفا را می‌خواهد زمانی که پیامبر ما حقوق پدر را می‌آموزاند چنین می‌فرماید، "هیچ فرزند نمیتواند حق پدرش را ادا نماید فقط اینکه او را به شکل غلام پیدا کند و بخریده و آزادش نماید، شاید!" (مسلم، عتق، ۲۵).

پروردگار بزرگ بعد از عبادت به خویش احسان به والدین را امر فرموده است (نساء، ۴، ۳۶) داشتن احترام، اکرام و احسان را نسبت به آنها امر فرموده است به ویژه بعد از اینکه به سنین کهالت برسند قرآن کریم نیز در مورد چنین می‌فرماید: "پروردگارت امر فرمود غیر از خودش هیچ چیز را نباید عبادت کنی و همچنین رفتار خوب را نسبت به والدین نیز امر فرمود اگر از آنها یکی یا هم هر دو در نزد تو به سن کهالت رسید برای آنها (اوف) هم نگوی، آنها را آزارنده برای آنها سخنان نیک و شیرین ارائه فرما! برای آنها بال‌ها مرحمت و تواضع را باز کن و بگو پروردگارا! همان طوری که مرا در کودکی پرورش دادند و با من مهربان بودند به آن دو هم رحم کن!" (اسراء، ۱۷، ۲۳-۲۴).

حقوق اطفال

حساسیت مسئله حق

طوری که پدر و مادر حقوق دارند عین شکل فرزندان نیز بر والدین حقوقی دارند اگر چندی خودشان کوچک باشند حقوق شان بزرگ است. از باب اولویت حق عدم تفکیک بین پسر و دختر در درجه اول مهم قلمداد گردیده است. بدون در نظر داشت جنسیت باید اولاد منحصیث اولاد قبول شود و بر آنها مالکیت تحقق یابد. بعد از تولد باید یک اسم زیبا گذاشته شود و شیردهی خوب صورت گیرد با رزق هلال تغذیه شود و باشفقت و محبت بزرگ و ازخسونت دور نگهداری شده و همچنین در بین برادران و خواهران هیچ نوع امتیاز قایل نشده به شکل مساوی بزرگ شدن حق طبیعی کودکان بر والدین شان میباشند. ونیز در دوران کودکی و جوانی آموختن دین، هویت، فرهنگی و همچنین آشنایی با آداب و اخلاق نیک از جمله حقوق اطفال به حساب رفته دیدن تعلیم و صاحب یک مسلک خوب شدن هم از جمله حقوق فرزندان محسوب میشود. با مرور زمان عروسی کردن و صاحب یک خانواده نیک و صالح شدن و همچنین حمایه مادی و معنوی نمودن در حین عروسی از جمله حقوق فرزندان بر والدین به شمار میرود.

در حالت خوشحالی
و مصیبت در نزد
خویشاوندان حضور
پیدا کردن و در
وضعیت دشوار
حمایت نمودن،
احوال پرسسی کردن
و جویا شدن از
جمله وظایف مهم
هر مومن به حساب
می‌رود.

حقوق زن و شوهر بر یکدیگر

پیوندی را پروردگار ما به نکاح در بین زن و شوهر به بار میآورد با محبت و صمیمیت همراه است (روم، ۲۱-۳۰). این آیت هم برای ما آموختن مرحمت و شفقت مرد و زن را نسبت به یکدیگر خبر میدهد. دیدن انصاف، احترام، تقدیر، تفاهم و نزاکت از همسرش حق هر انسان است. زناشویی باید منبع مسرت و خوشحالی برای هریک مرد و زن باشد زن و شوهر باید در پهلوی همدیگر (سکینه) و آرامش را دریابد.

و قرآن کریم نکاح را یک "تعهدنامه سنگین" عنوان نموده اشاره براین دارد که عروسی کردن بار مسولیت بزرگ را نیز باهم دارد (نسا، ۲-۴). انسان با عروسی نمودن در اصل به یک برابری جدی و مهم قدم گذاشته و باید به مفهوم- تشکیل خانواده- نیز پی ببرد. به میزان حقوق زناشویی از بجا آوردن مسولیت های فامیل نباید اجتناب کرد. در این رابطه کتاب بزرگ چنین مهربانی میفرماید، "طوری که مردان بر زنان حقوقی دارند به همان اندازه زنان نیز بر مردان حقوقی دارند." (بقره، ۲/۲۲۸). آیه شریفه: اشاره برآن دارد که زن و شوهر در خانواده به حقوق متقابل

شریک بوده هر یکی روی یک دیگری حقوقی دارد و نیز اشاره به آن دارد در تشکیل حقوق خانواده باید هر دو طرف اساس، معیار، تعادل و اعتدال را در نظر گرفته به طور معتدل در حیات خود ادامه دهند.

حقوق خویشاوندان

بنابر توصیه خانواده، ارتباطات خویشاوندی پدیدار گردیده حقوق آنها نیز مرتب میشود. خدای بزرگ بر زنده نگهداشتن پیوند های خویشاوندی تاکید و به همکاری آنها امر میفرماید (نحل، ۹۰/۱۶). طوری که پیامبر ما در حدیث قدسی فرموده اند، خداوند "من رحمانم او (رسم پیوند خویشاوندی) رحیم است. برای او از اسم خود اسم دادم هرکسی با او ارتباط خود را دوام دهد من هم ارتباط خود را دوام میدهم و آنکسی که با او ارتباط خود را قطع نماید من هم ارتباطم را با او قطع مینمایم." (ابوداود، زکات ۴۵).

بنابراین عدم قطع روابط خویشاوندی نیز از جمله حقوق خویشاوندی محسوب میشود. روابط خویشاوندی که به اسم (صله ارحام) است و آن قسمی که به اخلاق ارتباط دارد به همان میزان از جمله لازمه های ایمان نیز به شمار میرود. در رابطه پیامبر محبوب ما چنین مهربانی فرموده اند "کسی که به خدا و روز آخرت

ایمان دارد باید روابط خویشاوندی خود را نیز ادامه بدهد." (بخاری، ادب، ۸۵) در حالت خوشحالی و مصیبت در نزد خویشاوندان حضور پیدا کردن و در وضعیت دشوار حمایت نمودن، احوال پرسی کردن و جویا شدن از جمله وظایف مهم هر مومن به حساب می‌رود.

حقوق همسایه

انجام دادن نیکی را پروردگار ما برای همسایه های دور و نزدیک امر فرموده، (نسا، ۴/۳۶) و نیز پیامبر ما (ص) مهربانی کرده "برای همسایه ات نیکی کن تا مومن شوی!" (ترمذی، زهد، ۲). در زمان ما که ارتباط همسایگی خیلی ها ضعیف گردیده آیا توصیه پیامبر ما خیلی معنی ها را افاده نمی‌کند؟

دیدن کارهای نیک همسایه ها از جمله حقوق همسایه محسوب گردیده "هرگاه که غذا پختی با زیاد کردن آب آن و سهم همسایه ات از آن پرداز" از جمله توصیه های پیامبر ما میباشد (مسلم، بر و صله، ۱۴۳). در خانه یکی از اصحاب برگزیده رسول الله یعنی عبدالله بن عمر (رض) گوسفندی کشته میشود وقتی که عبدالله بن عمر در خانه خود میاید از فامیلش میپرسد "آیا به همسایه ما که یهودی است از گوشت

اکرام نمودید؟" سپس چنین میفرماید: شنیدم رسول الله (ص) چنین میفرمودند "جبرئیل از حقوق همسایه آن قدر برای من بحث نمود که فکر کردم همسایه میراث خور همسایه است." (ترمذی، بروصله، ۲۸).

از طرف دیگر هر مسلمان از محافظت بدی ها نسبت به همسایه خود مکلف است. به عدم رسیدن ضرر های مادی و معنوی همسایه های ما نیز سهم دار هستیم طوری که پیامبر (ص) در خریدن خانه یا باغچه یی کسی اولویت را برای همسایه ها شناخته است (ابوداود، بویوع، ۷۵). شخصی از عدم رسیدن بدی نسبت به همسایه خود مطمئن نشود در جنت داخل نمیشود. (مسلم، ایمان، ۷۳) رسول الله (ص) با این فرموده خود از اهمیت اعتماد همسایه نسبت به همسایه خبر میدهد. بنابر فرموده رسول الله (ص) زیاده از فرایض روزه نگیرد نماز نخواند و صدقه ندهد اما برای همسایه خویش ضرری نرسانده باشد در جنت داخل میشود بالعکس شخصی که نماز زیاده روزه زیاد بگیرد و صدقه هم بدهد اما به همسایه خود ضرری برساند در جهنم داخل میشود (ابن حنبل، ۱۱، ۴۴۰).

حقوق یتیم

غیر از خانواده و اطرافیان نزدیک در جامعه مسئول حقوق گروه و قشر های ضعیف و شکسته هم هستیم. آنها کسانی اند که نمیتواند از حقوق خویش دفاع کنند و در مقابل آنها مسولیت ما سنگین است حقوق فقرا، یتیم ها، بیوه ها، بیجا شده ها و مهاجرین نیز بردوش ما است.

در جاهای مختلف قرآن کریم از خوردن مال یتیم به ناحق ممنوع قرار داده شده است (انعام، ۶، ۵۲؛ اسراء، ۳۴/۱۷) کسانی که حقوق آنها را میخورند جزای سنگین وعده شده است. رسول الله (ص) میفرماید آنهایی که به سنین رشد نرسیده باید از مال شان حفاظت و نگهداری صورت بگیرد (موطا، زکات، ۶)؛ و آنهایی که مال یتیم را میخورند در حقیقت خود را به طرف هلاکت سوک میدهند (مسلم، ایمان ۱۴۵)

باید با یتیم ها یک ارتباط دایمی برقرار گردد نه ارتباط مقطعی و زود گذر و همچنین با ایتام محبت و صمیمیت حقیقی داشتن از جمله حقوق ایتام بر ما نیز محسوب میگردد. بدون آنکه از آنان سو استفاده شود با کمال دقت بدون اینکه مورد آزار و اذیت قرار بگیرند برای رسیدن آنها با همدستی کمک و همکاری

به حدی که حقوق
محافظت شود
و تعهداتها برآورده
شود، صلح و
اعتماد در جامعه
حاکم می شود.

علاوه بر امنیت
زندگی و مال
انسان، حمایت
از ارزشهای
شخصیتی مانند
عقل، اعتقاد،
عزت، شرف،
غیرت از جمله
حقوق اساسی
است.

نموده و همچنین برای ایجاد زمینه تعلیم و تربیه خوب و بخاطر رسیدن به امکانات و تشکیل خانواده خوب از هیچ نوع همکاری نباید دریغ ورزید. نباید فراموش نمود هر کس یتیمی را سرپرستی کند تا آن که بی نیاز گردد، خداوند به سبب این کار بهشت را بر او واجب سازد (ابن حنبل، ۷، ۲۵۰).

حقوق مساکین و فقرا

خدای بزرگ در آیه شریفه چنین مهربانی میفرماید "آنهايي که در اموالشان (صاحبان تقوا) برای سائل و محروم حقی [معین] بود." (زاریات، ۵۱، ۱۹) این آیت کمک به محتاجان را یک جور دادن حق آنها به آنها تلقی میکند. مال و دارایی داشتن و تنگدستی همه برای انسان ها است زمانی که گذشت زندگانی دنیا در نظر گرفته شود و همچنین عدم بقای اموال، آن وقت دادن اموال برای صاحبان حق معنی و مفهوم با ارزشی مییابد.

سبقت کردن بخاطر یاری و کمک برای مستحقین در قرآن کریم از جمله اوصاف خوب مومنین بشمار رفته است (بقره، ۱۷۷/۲) کسانی که از احوال مساکین آگاه و از مال و دارایی که خدای بزرگ برای آنها احسان نموده صرف بخاطر انجام عمل خیر برای مستحقین

بدهد خدای بزرگ برای آنها دروازه برکت را باز خواهد نمود طوری که پیامبر اکرم (ص) مهربانی میفرماید "کسی یکی از مشکلات دنیوی یک مومن را حل کند خدا (ج) در مقابل یکی از مشکلات اخروی وی را حل خواهد نمود نیز شخصی که مشکل یک تنگدستی را برآورده نماید خداوند (ج) مشکل وی را در دنیا و در روز قیامت آسان خواهد نمود. شخصی که عیب یک مسلمان را بپوشاند خداوند (ج) نیز عیب وی را در دنیا و آخرت میپوشاند. تا زمانی که بنده برای کمک برادرش تلاش نماید خداوند (ج) نیز برای وی کمک مینماید." (ابوداود، ادب، ۶۰).

حقوق برادری

زمانی که احترام به حقوق و بجای آوردن مسولیت ها موضوع بحث قرار گیرد تقویت ارتباط برادری و همچنین حفاظت از حقوق اخوت اهمیت به سزایی پیدا میکند. نا احترامی به حقوق برادری از جمله عناصریست که به طور جدی به روابط احساس برادری، ضربه شدید وارد مینماید. بنابر توصیه های پیامبر (ص) مومنین بخاطر ایجاد مرحمت، محبت و شفقت در برابر یکدیگر باید به مثابه یک وجود واحد باشند. وقتی که یک عضو وجود انسان مبتلا

حساسیت مسئله حق

به مریضی میشود دیگر عضوها راحت نگردیده سبب بیخوابی، تب و اضطراب میگردد. به همین منوال زمانی که در جامعه اسلامی یک برادر دین ما گرفتار مشکلی گردد باید همچو عضوی برادر دینی دیگر به یاری و کمک رسانی برادرش کوشا باشد "نگاه کنید. (بخاری، ادب، ۲۷)

طوری که برادران ما حق کمک مادی را دارند به همان مثابه حقوق نگاه با تبسم، رفتار نیک، پسندیده و داشتن روابط شیرین را نیز بر ما دارند. فکتورهایی که روابط برادری محبت و صمیمیت را ضربه میزنند باید از بین برداشته شود به تایید گفتار متذکره رسول الله (ص) چنین مهربانی میفرماید: "به گوش دادن سرهای یکدیگر بطور پنهانی تلاش نورزید! در مقابل یکدیگر رقابت نا سالم نکنید، درمقابل یکدیگر حسد نورزید، به همدیگر کین و نفرت نکنید، نسبت به یکدیگر روی نگردانید ای بنده های خدا! به هم برادر شوید!" (ترمذی، بر، ۲۴).

اگر مومینی به تمام معنی مفهوم برادری که در روح اسلام گنجانیده شده است پی ببرد در موقع غمگینی برادر دینی اش غمگین میشود و با شادی اش شادی میکند درحالت محتاج بودنش دستی یاری

به او میرساند، و اگر در راه گمراهی برود مانع وی میشود. اگر از حق دوری گزیند حق را برای وی نشان میدهد. در حالات ضعیفی حمایت میکند و در حالت خوف بخاطر رسیدن به آرامی و آسایش برای وی یاری میرساند. به کارهای نیک که خود را لایق میبیند برای برادرش نیز لایق میبیند. مال و ناموس برادرش را همچو مال و ناموس خویش دانسته از آن حفاظت و نگهداری مینماید.

حقوق کارگر و کارده

دین اسلام به سعی و تلاش که وظایف دینی و اخلاقی محسوب میگردد احترام فراوانی قایل است.

"و اینکه برای انسان جز حاصل تلاش او نیست" (نجم، ۵۸/۳۹) آیه شریفه اشاره بر آن دارد انسان در روز قیامت فقط بدل معنوی و مادی اعمال خود را بدست می‌آورد. زمانی که (کار) مورد بحث قرار می‌گیرد بطور حتمی مسئله حق و حقوق کارگر و کارده نیز موضوع بحث میشود. بنابراین زمانی که مسئله حساسیت حقوق روی دست گرفته میشود بحث از حقوق کارگر/ مامور، کار فرما/ آمر بطور قطعی جایگاه مخصوصی داشته باید هر دو یعنی کار فرما و کارگر بالمقابل حقوق خویش را رعایت نمایند.

در یک حدیث شریف چنین افاده گردیده " کسی فردی را استخدام نموده از وی فایده گرفته باشد فقط اجورت وی را نداده باشد دشمنش میشود" (بخاری، اجاره، ۱۰). در حدیث دیگر با کمال وضاحت چنین میفرماید "برای کارگر قبل ازین که عرق اش خشک شود مزد وی را بدهید." (ابن ماجه، رهن، ۴) کار فرما برای کارمندانش که برایش کار میکنند قبل از کاردهی باید مزد یا اجورت آنها معلوم نماید و همچنین در وقت تعیین شده به شکل تام و تمام مزد های آنها را تسلیم نماید (نسایی، مضارعه، ۴۴). علاوه بر کار فرما در محل کار از لحاظ امنیت کاری تدابیر لازم را بگیرد. نیز کارگران از جهت روحی، روانی و بدنی صحت و سلامتی شان در نظر گرفته شود. بخاطر ادای عبادت شان امکانات لازم نیز فراهم گردد برای کارگر کار فراطاقت را ندهد همانند برادر باید با وی رفتار نموده به حقوق اساسی آنها احترام بگذارد (بخاری، ایمان، ۲۲).

در کفه دیگر ترازو حقوق کارفرماست که باید رعایت شود افرادی که به دوایر دولتی یا سکتورهای خصوصی ایفای وظیفه مینمایند خصوصا با تعهد نامه در شرکت ها یا به شکل خدمتکار وظیفه های پاک

حساسیت مسئله حق

کاری و مردکاری را انجام میدهند باید به هلال بودن معاش شان دقت کنند و کمال حساسیت را نسبت به انجام و اجرای کارشان در نظر بگیرند تا که صاحب یک رزق هلال شوند برای انجام وظایف محوله زمان وعده شده و قواعد معلوم را مد نظر گرفته انجام دهند. برای کسانی که از آنها کار گرفته اند طوری کار نکنند که باعث شرم و حیا نسبت به آنها شود. انجام داد کار ناقص، قاصر و استفاده سو از کار طوری که در دنیا برایشان مشکل ساز است در اخیرت نیز مشکل آفرین خواهد بود کارگران این مسایل و حقوق کار فرما را نباید فراموش نمایند.

یک طرف دنیای کار با حیات روز مره ما- شهر و بازار- عجین است مثلا رابطه کار فرما و کارگر از طرف دیگر باید طوری که حقوق در بین کار فرما و کارگر رعایت گردد عین شکل باید در بین فروشنده و مشتری نیز تعادل حقوق رعایت شود در کار تجارت باید مسئله وزن کردن مراعات گردیده هیله صورت نپذیرد مثلا: از کار های چون؛ دزدی کردن، عدم وفا به ادای قرض، فروش مال معیوب و ساخته بجای مال سالم و اصیل، انجام دادن یک سلسله کار

های غیر اخلاقی در حین خرید و فروش از جمله کارهای غیر عرفی و غیر حقوقی به شمار می‌رود. در حالی که پیامبر خدا (ص) معامله که با خوشنودی و با رضای طرفین تحقق پذیرد در مورد چنین مهربانی می‌فرماید: "در وقت فروختن یا خریدن چیزی اگر خرید و فروش با خوشنودی طرفین صورت گیرد خداوند (ج) با آنها با رحمت معامله بنماید." (بخاری، بیوع، ۱۶).

حقوق زنده جان‌ها دیگر

در مسئله حقوق مخاطب، صرف انسان‌ها نیستند. انسان به خاطر اینکه خلیفه روی زمین شناخته شده و از طرف دیگر بار امانت را بدوش کشیده از روی این مسئله جانداران دیگر نیز بر انسان حقوقی دارد (احزاب، ۷۲/۳۳). کائنات با تمامی اجزای خود خواه جاندار خواه بی جان با ارزش بوده به یک آهنگ و توازن بی بدیل و محتشم صاحب است. هر سبب و یا عواملی که این توازن و تعادل را برهم زند در دین ما ممنوع قرار داده شده است (اعراف، ۵۶/۷).

خدای بزرگ در آیه کریمه می‌فرماید "آیا ندانسته اید که خدا آنچه را که در آسمانها و آنچه را که در زمین

حساسیت مسئله حق

است مسخر شما ساخته و نعمتهای ظاهر و باطن خود را بر شما تمام کرده است." (لقمان، ۳۱، ۲۰). درست است که خداوند (ج) برای بنی آدم نعمت های از جانداران و گیاهان که حساب آنها معلوم نیست در خدمتش قرار داده و برای استفاده از آنها حق دارد اما صاحب اصلی آنها خداوند (ج) میباشد. از مقدار ذره گرفته تمامی کائنات و کره ها همه به اختیار خداوند (ج) میباشد (صافات، ۳۷، ۵). خدای بزرگ از انسانها خواستار آن است که باید حق و حقوق تمامی جانداران را مراعات نماید.

حقوق حیوانات از جمله مسائلی است که خیلی زیاد برای آن اهمیت داده شده است. زیرا حیوانات سزاوار احساسات خوبی چون احسان، یاری و مرحمت هستند میشود گفت که آنها نسبت به ما خوبی و یاری مینمایند. از همه مهمتر تمامی حیوانات اثر بارز خدای بزرگ اند و امانت برای انسانها هستند ازین لحاظ باید حقوق آنها مراعات گردد.

پیامبر محبوب مان در یک حدیث شان چنین دستور میدهند، "الله به کسانی که صاحب مرحمت هستند با مرحمتش معامله مینماید مسئله چنین باشد شما با آنهایی که در روی زمین اند با نیکی معامله

کنید تا آنهایی که در آسمان اند باشما معامله نیکی نمایند." (ترمذی، بر، ۱۶) پیامبر بزرگ ما مسولیت آدمیان را نسبت به حیوانات چنین میفرماید: انسانها باید برای حیوانات در قدم نخست جا و غذا تامین نماید همچنین نسبت به مریضی آنها حساس بوده از هر نوع ضرر محافظه نمایند. استفاده سنگین را نسبت به حیوانات سواری اجازه نمیدهد پاک نگهداشت آخورهای گوسفندان را توصیه مینماید زخمی های حیوانات را خودشان بالذات تداوی مینمودند.

ضرر رسانیدن به حیوانات در زندگانی پیامبر اسلام هیچ گونه جایگاهی نداشته و در اخلاق انسانیت نیز نمیگنجد. پیامبر خدا (ص) چنین میفرماید: بدون سبب کشتن یک گنجشک نیز در روز قیامت پرسیده میشود و گنجشک در روز قیامت از دست قاتل اش به درگاه خدا عرض میکند، (نسایی، ضحی، ۴۲). امر پیامبر خداست که میفرماید: برای حیوان ها شکنجه نکنید (مسلم، جهاد، ۳۲). پیامبر خدا کشتن سگ ها را بدون اینکه به انسانها ضرر برساند منع قرار داده است (ابن ماجه، صید، ۲) و همچنین به هدف خوش گذرانی جنگ دادن آنها نیز ممنوع قرار داده است (مسلم، ذبای، ۵۸؛ ابوداود، جهاد، ۵۱).

آنچنان که پیامبر خدا مهربانی میفرماید " شخصی در بیابان داخل چاهی میشود کفش های با آب پر بیرون میاید سپس در بیابان با یک سگی سر میخورد که از تشنگی در حال هلاک شدن قرار دارد بعد با آبی که در کفش هایش وجود دارد سگ را سیراب مینماید." خداوند (ج) با این رفتارش از او راضی میشود و مورد آمرزش قرار میدهد (بخاری، مسقات، ۹). طوری که همگی میدانند بنابر فرموده های پیامبر (ص) "زنی گربه یی را حبس میکند و آن گربه از فرط گرسنگی در حال هلاک شدن قرار می گیرد" خداوند (ج) با این کرده ظالمانه زن وی را مورد عذاب خویش قرار میدهد (مسلم، سلام، ۱۵۹). طوری که در احادیث دیده شد شخصی با آب دادن به سگی در واقع حق حیات سگ را مراعات نمود برای آن یک حیات تازه بخشید خداوند (ج) در عوض عمل وی آن را مورد مغفرت و آمرزش قرار داد. اما زنی که گربه را در خانه بسته بود در واقع حق حیات آن را از وی میگرفت از طرف خداوند (ج) مورد عذاب و تشدید قرار گرفت بنابر این؛ قسمی که از گفته های فوق نیز فهمیده میشود انسان تلاشی را که بخاطر دوام حیات و زندگی خود و دیگر مخلوقات

صرف میکند در واقع کاری را انجام میدهد که مطابق به فرموده های رسول اکرم (ص) است. چونکه در روز قیامت هنگامی که دفتر حق و عدالت فرش میشود حق هیچ کسی بر کسی نخواهد ماند.

نتیجه گیری

دردین اسلام عدالت و مرحمت از جانب خداوند (ج) منبع اصلی تلقی شده است حقوق و مسولیت ها از طرف وی تعیین شده زمانی که حقوق مراعات شود و مسولیت ها بجای آورده شود سپس در جامعه مطابق آن امنیت، آرامی و رفاه جاگزین میشود. در دنیای امروزی پیدا شدن نا آرامی ها، جنگ، جنایت و ترور ناشی از اخلال حقوق و عدم مراعات آن همچنین در حساب نگرفتن عواقب مسائل اخلال حقوق به بار میاید.

پیامبر اسلام چنین فرموده "برای صاحبان حق، حق اش را بده!" (بخاری، صوم، ۵۱). اساس و معیار قرار داده به همین منوال از امت اسلام خواسته تا در قسمت رعایت حقوق حساس باشند. در روز حساب زمانی که حق هیچکسی ضایع نمیشود و حقوق تمامی مردم به طور خوب ادا میگردد درین مورد هرچند تاکید گردیده باشد جایش است. صاحبان حق

حساسیت مسئله حق

تا زمانی که حقوق خود را نبخشند خداوند (ج) نیز حق آنها را نمی بخشد. در محضر خداوند (ج) با بار مسولیت حقوق دیگران حاضر شدن مسولیت بسا بزرگیست که نباید آن را فراموش نمود. اگر بطور غیر مترقبه اخلال حقی صورت گرفته باشد قبل ازین که در روز حساب حاضر شوند باید حق یکدیگر را با تفاهم حل نمایند.

بطور خلاصه شخص مومن هر روز قبل ازین که سرش را بر بالش خویش بنهد قبل از آن حقوق خداوند (ج) و حقوق بنده و مردم که بر بالایش است و یا نیست محاسبه جدی نموده و در مورد دقت لازم را بگیرد.

